

TORAH AND DERECH ERETZ

Sponsored by Jake and Karen Abilevitz in memory of Jake's Beloved Parents, ז"ל & לאה בת אברהם ז"ל, יהושע בן שמעון דב ז"ל and Karen's brother

1) Avos, Chapter 2, Mishna 2

Rabban Gamaliel the son of R. Judah the patriarch said: excellent is the study of the Torah together with a worldly occupation, for the energy [taken up] by both of them keeps sin out of one's mind; and [as for] all [study of the] Torah where there is no worldly occupation, the end thereof [is that] it comes to nought and brings sin in its train; and all who labour with the community, let them labour with them for the [sake of the] name of heaven, for the merit of their fathers sustains them, and their righteousness endures for ever; and as for you, [God in such case says] I account you worthy of much reward, as if you [yourselves] had [actually] accomplished [it all].

רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון וכל העמלים עם הצבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים שזכות אבותם מסייעתן וצדקתם עומדת לעד ואתם מעלה אני עליכם שכר הרבה כאילו עשיתם

3) דרך חיים על אבות פרק ב

רבן גמליאל וכו'. ויש לשאול במאמר זה כי לפי הנראה היה לו לומר יפה ת"ת כאשר עמה דרך ארץ, ולא תורה עם דרך ארץ כי עשה עיקר דרך ארץ, ועוד כי יגיעת שניהם משכחת עון אם הדבר תולה ביגיעה, אם כן יהיה יגע בתלמוד תורה בלבד ולא במלאכה ותהיה משכחת עון מפני היגיעה אם כל יגיעה משכחת עון, ועוד שאמר כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה, וכמה תלמידי חכמים היו שלא היו בעלי מלאכה, ועוד למה גוררת עון בשלמא מה שאמר למעלה כי יגיעת שניהם משכחת עון היינו שהוא מסולק מן העון, דכאשר יש לו מלאכה אין צריך לגזול, אבל מה שאמר וגוררת עון משמע שגוררת עון אחר אף בלא טעם שצריך לו לגזול, דאם כן הויה לומר וגורם עון לא גוררת עון, ועוד כל העוסקים עם הצבור מה ענין זה לזה, והיה לו לומר הוא היה אומר וכו' שהיה משמע מוסר בפני עצמו, ומאי ענין שזכות אבותם מסייעתם, וכן הוה זוהרין ברשות מה ענין למוסרים שלפניו, ועוד ואתם מעלה אני עליכם וכו' כי 'אם הם דברי רבן גמליאל לא היה לו לומר רק ואני מעלה עליכם כאלו עשיתם ומה ואתם מעלה אני עליכם וכו'.

4) פירוש רבינו יונה על אבות פרק ב

ב רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ וכו' - ר"ל דרך ארץ מלאכה כי לשון דרך ארץ פעמים: שהוא כמשמעו ופעמים שהוא אמור למלאכה הכל לפי הענין שיגיעת שניהם משכחת עון - כלו' מסיר יצר הרע כמו שגא' [תהלים נ"א ז'] הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתיני אמי. שעל ידי שהוא יגע בתורה ובמלאכה לא ישלוט עליו יצר הרע כי בכל עת אשר לא יהיה דשן ושמן לא יערב לו לעשות עבירות. לכן יעסוק בתורה שמתשת כחו של אדם וגם במלאכתו לכדי חיותו ולא יעמד בטל לעולם פן יתענג ורם לבבו לשכח את ה' אלהיו כענין שנאמר [דברים ל"ב ט"ז] וישמן ישרון ויבעט וכל התורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה - כענין שאמרו במכילתין אם אין קמח אין תורה הענין כמשמעו כשיתבטל ממלאכה מביאתו אל העוני וגוררת כמה עונות ורעתה רבה כי מפניה יאהב מתנות ולא יחיה ויחניף בני אדם אף אם הם רשעים כדי שיתנו לו. גם כי יתם הכסף מהמתנות יהיה גנב או קוביוסטוס ויביא גזלות העני לביתו לבל ימות ברעב ובהגיע אדם אל המדות האלה אין מעצר לרוחו ולא ינוח ולא ישקוט עד יעבור אל /על/ כל המצות האמורות בתורה כי עבירה גוררת עבירה ועל זה ארז"ל במס' (חולין) [ברכות ד"ח] כל הנהנה מיגיעו עליו הכתוב אומר [תהלים קכ"ח ב'] יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. אשריך בעולם הזה וטוב לך: לעולם הבא על כן צריך לחכם שידע מלאכה כענין שנאמר [קהלת ז' י"א] טובה חכמה עם נחלה

5) בית הבחירה (מאירי) מסכת אבות פרק ב

רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא פירוש בנו של רבינו הקדוש והוא שאמר עליו גמליאל בני נשיא יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ יש מפרשים דרך ארץ התעסקות בפרנסתו וסחורות ובא על דרך טובה חכמה עם נחלה ואמר שיגיעת שניהם משכחת עון כלומר שנמצא צד העון נעדר ממנו שמצד תורתו הוא יודע במה שהוא צריך לזהר ומצד הסתפקותו אינו צריך לצדד בעצמו שום תחבולה וערמה לבקש בה את טרפו והוא שאמר אח"כ שכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה שהרי צורך פרנסתו וספוק ביתו דוחקים אותו וגוררת עון שצריך לצדד עצמו בתחבולות וערמות להיות טרפו מצוי לו וכמ"ש סופו מלסטם הבריות ויש לפרש דרך ארץ מוסר ומדות אמר שיגיעת שניהם משכחת עון כי החכם מצד הוכיחו שאר בני אדם כמה נבלים מקנאים בו ומחפשים מומיו כשהוא מוכיח דרך כעס וקנטור אבל כשהוא בעל מוסר ומוכיח דרך חבה ואהבה הם נזהרים בכבודו הרבה וזהו משכחת עון וזהו שאמרו תענית ז' א' כתיב יערוף כמטר לקחי וכתוב תזל כטל כו' ל"ק כאן בתלמיד הגון כאן בתלמיד שאינו הגון דתלמיד הגון דבריו אצל בני אדם כטל אשר הוא מתמיד בכל יום ושאינו שום אדם קץ ממנו ושאינו הגון הוא כמטר שאינו בא כי אם לעתים רחוקות ואפילו כשהוא בא אדם קץ בו תיכף שירדו בכדי הצורך כך תיכף שיצאה מפיו הוראה הצריכה להם ממנו הולכין להם ומניחין אותו כמו שהוא

(2) נחלת אבות - אברבנאל

האמנם איך נכתבה המשנה הזאת שאמר רבן גמליאל בהיותו נשיא אחרי מות אביו בתוך חבור המשנה אשר עשה רבי בחייו. אם לפי שאמרה בחיי אביו ואביו כתבה במקום הזה בשם גמליאל בנו, ואחרי מותו שנתמנה הבן נשיא, הוסיפו בשמו מלת רבן שהונח לו מפני הנשיאות. ואם שהמשנה הזאת בכללותה לא כתבה רבי בחייו, אבל אחרי מותו נתוספה במקום הזה. וכדומה לזה תמצא במסכת פסחים (דף ג, ע"א) בסוף פרק 'מקום שנהגו', שכתוב שם במשנה ששה דברים עשה חזקיהו המלך וכו'. ובפרקא קמא דברכות (דף י, ע"ב), הובאה כל אותה ההלכה בשם ברייתא, ולא מצאנו ידנו ורגלנו בבית המדרש לתקן זה, אם לא על פי מה שכתב הרמב"ם בפירושו משנת פסחים שזאת ההלכה אינה משנה אבל תוספתא. והוא ממה שיוכיח שאחרי חבור המשנה נתוספו בה מאמרים נבחרים שנאמרו אחרי מות רבי. וגם בתלמוד שלנו יש הרבה הלכות שכתבום רבנן סבראי²³ אחרי פטירת רבינא ורב אשי מחברי התלמוד, כמו שמפורסם זה בספרי סדר הקבלה.

ואני ראיתי לשאול במשנה הזאת שמונה דברים כמו ששאלתי בדברי אביו:

השאלה הראשונה – למה אמר: "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ", ותפס בזה לשון יופי והיה ראוי לומר "צריך תלמוד תורה עם דרך ארץ", כי אין הענינים התוריים נתלים בנאה ובמגונה כי אם במועיל והצריך כפי התורה?

השאלה השנייה – באומרו: "שיגיעת שניהם משכחת עון". כי למה לא נתן התכלית לעשיית הטוב והישר או לקנות חיי עולם הבא? ואמר משכחת עון שהוא לבד סור מרע? גם שיקשה אומרו "משכחת", כי מגמת האדם ראוי שתהיה בסור מרע ועשה טוב, לא להביא לידי שכחה העון והיה ראוי לומר מסירה העון?

השאלה השלישית – באומרו: "וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה". ומאין למד רבן גמליאל זה? האם כל חכמי ישראל היו בעלי מלאכה ואומנות? אין ספק שעם היות שהיו מהם בעלי מלאכה לדלותם, כבר היו אחרים רבים שתורתם היה אומנותם ולא היו בעלי מלאכה. ואביו יוכיח וכל משפחתו.

השאלה הרביעית – באומרו: "וגוררת עון". והוא מאמר זר מאד. שלא די שנאמר שהתורה שאין עמה מלאכה לא תהיה משכחת העון, אלא שגם התורה היא גוררת עון? ואיך התורה עם מלאכה או מבלתה תגרום עון?

השאלה החמישית – באומרו: "ואתם מעלה אני עליכם". כי אם היה רבן גמליאל המדבר בכל המשנה הזאת איך אמר "מעלה אני עליכם", כאילו עשיתם בשם הקדוש ברוך הוא? והנה לא נזכר במאמרו זה גבוה לשיחזיר אליו "מעלה אני".

השאלה הששית – באומרו: "הווי זהירין ברשות". מה שהוא לא הזהיר להתרחק מהרשות, ולא אמר גם כן שיתקרב האדם אליו, אבל אמר לבד "הווי זהירין ברשות", ולא ביאר מה האזהרה הזאת האם ההקרבה אליו או ההרחקה ממנו?

השאלה השביעית – באומרו: "עשה רצונו כרצונך". ולא ידענו מלת רצונו על מי אמרו? אם נאמר על השם יתברך, היה לו לומר עשה רצונו של הקב"ה כרצונך. כי הנה לא נזכר בדבריו עד פה שמו של הקב"ה, ואיך יאמר עליו רצונו?

השאלה השמינית – אם היו במאמרו אלה למודים ומוסרים מתחלפים²⁴, למה לא אמר בכל אחד מהם "הוא היה אומר", והיה ראוי שיאמר כן במאמר השני שאמר: "וכל העוסקין עם הציבור", ובמאמר השלישי "הווי זהירין ברשות", כמו שאמר במאמר הרביעי הוא היה אומר: "עשה רצונו כרצונך".